

др Алојзиј Финцгар,
редовни професор Правног факултета у Љубљани, у пензији

ПРОБЛЕМ ДРУШТВЕНЕ СВОЈИНЕ КАО ГРАЊЕ ПРАВА И НАСТАВНОГ ПРЕДМЕТА

Ако хоћемо одредити место друштвене својине у нашем правном систему и настави, морамо узети у обзир одређене специфичности те институције.

Друштвена својина је, у првом реду, *комплексна појава*. То је напосе и економска и друштвено-политичка категорија. Питања друштвене својине изучавају не само правници већ и економисти и политиколози. Но, не само они, већ свако који приступи изучавању питања друштвене својине са правног гледишта мора водити рачуна и о неправним аспектима друштвене својине, јер је она и као правна категорија многострана појава. Одређена питања из области друштвене својине појављују се, више или мање, у разним правним гранама.

Друштвена својина и иначе *није једноставна појава*. Она, поред свега, има своју статичку и динамичну страну.

Динамичну страну друштвене својине представља она сама као нови продукциони однос који темељи на радничком самоуправљању у привреди и који се правно изражава у праву рада друштвеним средствима. Право рада друштвеним средствима садржи углавном право удруженог рада да користи продукцијска средства и друга средства рада у продукцији, у раду за стицања дохотка, право на распоређивање и расподелу дохотка у друштвено одређеним оквирима, те право присвајања дела тог дохотка нарочито у виду средстава за личне дохотке. За разлику од права својине, код друштвене својине где не постоји индивидуално већ друштвено присвајање, право својим прописима регулише начин присвајања и начин искоришћавања друштвених средстава у удруженом раду. *Статичку страну* друштвене својине представља она сама као друштвена средства, као средства која имају одређену намену, средства која су основа друштвеног рада и друштвене репродукције и намењена су задовољавању личних и заједничких потреба и интереса радних људи. Основно право које се односи на друштвена средства, на статичку страну друштвене својине, јесте право радника и других радних људи да управљају друштвеним средствима. Ово право управљања садржи нарочито и право коришћења и право располагања друштвеним средствима. Учињени су већ одређени покушаји да се адекватно захвате нови друштвено-својински односи. Тако су били уведени у наставне планове нови предмети друштвена својина и самоуправљање:

У свом реферату за научни скуп о теми „Југословенски правни систем и правне науке“ у децембру 1979. год., у Новом Саду, осврнуо сам се на рад А. Фримермана: *Друштвена својина и самоуправљање у удруженом раду*, Београд 1979., и установио да се у том раду говори о друштвеној својини као друштвено-економском односу, о самоуправљању у удруженом раду и друштвеној заштити друштвене својине и са-

моуправљања у удруженом раду. Сам аутор наводи да у свом раду разматра друштвену својину у најопштијим видовима и то с политичко-правног, а не са других становишта, на пример са становишта привредног права, и да разматра друштвену својину и самоуправљање само у систему удруженог рада, а не у друштвеном систему у целини.

Други овакав рад је рад Ј. Мунћана: *Друштвена својина и самоуправљање*, Београд 1980. И тај аутор говори о друштвеној својини, о самоуправљању, о самоуправном уређивању друштвених односа и заштити друштвене својине и самоуправљања. Аутор додуше полази са шире концепције о друштвеној својини и самоуправљању као основима друштвеног уређења Југославије али се, углавном, ипак држи оквира који даје Закон о удруженом раду.

Основи овим покушајима да се захвате нови друштвено-својински односи на нови начин дао је проф. др Ј. Борђевић у свом раду: *Друштвена својина и самоуправљање*, Социјализам 1978. бр. 12, у коме истиче потребу да се друштвена својина издвоји из грађанског права и стави у везу са самоуправљањем, са самоуправним, друштвеним и правним односима и односима у удруженом раду.

Овакво решење било би прихватљиво, ако се задрже и даље посебно изучавају облици удруживања рада и средстава у Привредном праву и оно прошири на изучавање материјалних односа у удруженом раду и доходовне односе, а у Грађанском праву и даље разматрају односи у погледу коришћења друштвених средстава и располагања њима. Само на тај начин били би друштвено-својински односи у знатној мери барем обухваћени. Но и једно и друго не би се теоријски могло оправдати јер *друштвена својина није више имовинско-правна категорија* па се према томе не може изучавати ни у грађанском а ни у привредном праву које је само посебан део грађанског права.

Чињеница да је правним прописима регулисана с једне стране друштвена својина као друштвено-економски однос, а са друге стране друштвена својина као друштвена средства, упућује на то да би требало друштвену својину изучавати у *две правне гране*, које би се заснивале на два основна права радника, односно радних људи, која извиру из њиховог права на плодове свог рада и права на самоуправљање, тј. на право рада друштвеним средствима и на право управљања тим средствима.

У правној грани која би имала за основу *право рада друштвеним средствима* требало би говорити о праву рада друштвеним средствима и неким правима која оно обухвата, на пример, о праву одлучивања о пословима и средствима у целокупности односа друштвене репродукције и праву одлучивања о целокупном доходу и распоређивању чистог дохода, затим о свим облицима самоуправног удруживања рада и средстава, институционализованим и другим, о самоуправљању у удруженом раду, о самоуправним општим актима којима се уређују друштвено-економски и други самоуправни односи у организацији удруженог рада и у другим облицима удруживања рада и средстава. Иако је доходак у првом реду економска категорија, он је од значаја и за право, јер је резултат удруженог рада с друштвеним средствима. Према томе, у тој правној грани требало би разматрати и доходовне односе, питање

распоређивања дохотка и чистог дохотка и питање учешћа у заједничком приходу и заједничком доходу. Овамо би могли сврстати и начелна разматрања о повезивању материјалне производње и друштвених делотности које се врши на основу слободне размене рада. Овамо иде и друштвена заштита друштвене својине и самоуправних права. У оквиру ове гране треба размотрити и повезивање самосталног личног рада у систему самоуправног удруженог рада.

Ова правна грана могла би се назвати „право самоуправног удруживања рада и средстава“ или, можда, и „право удруженог рада“.

Правне односе у погледу друштвених средстава треба разматрати у посебној правној грани која би имала за основу *право управљања друштвеним средствима*, а могла би се звати „право друштвених средстава“. У тој правној грани требало би изучавати појам друштвених средстава, врсте друштвених средстава, било обзиром на природу и намену (средстава за рад и пословање, средстава за заједничку потребу, средства за опште потребе), било обзиром на расподелу друштвених средстава на поједине субјекте (друштвена средства у друштвеном правном лицу и друга друштвена средства), појединачна друштвена средства (ствари, новчана средства, материјална права), право управљања друштвеним средствима, право, обавезе и одговорности друштвено правних лица у правном промету друштвених средстава, правни режим појединих друштвених средстава (ствари у општој употреби, природна богатства, грађевинско земљиште, пољопривредно земљиште, шума и шумско земљиште, стамбене зграде и станови, пословне зграде и пословне просторије, средства за рад и пословање, средства за рад органа управе, средства ЈНА, природна и културна добра) и судска заштита друштвених средстава.

Но тиме још није обухваћен онај део друштвено-својинских односа који се односи на расподелу средстава за личну и заједничку потрошњу радника и на стицање личног дохотка. Ова питања требало би изучавати у посебној правној грани, *радном праву*.

Но и на овај начин не би били обухваћени сви посебни прописи који се односе на средства за задовољавање заједничких потреба и на средства за задовољавање општих друштвених потреба, но у њима се говори у посебним правним гранама у којима се изучавају делатности од посебног друштвеног интереса, социјална права, финансијско право и сл.

Остаје још питање у ком обиму би требало да се друштвена својина обрађује у уставним прописима. Ако се прихвати заступано гледиште о двема основним правним гранама из области друштвене својине потребно би било у *уставном праву* говорити о друштвеној својини уопште нарочито о њеним различитим аспектима и напосе о економском и друштвено-политичком аспекту.

А када би се прихватило да сви односи из области друштвене својине чине једну правну грану, било би пожељно да предложене две основне правне гране буду барем *посебни наставни предмети*.